

3 x 3 je devět filozofů

Na chodbě Katedry filozofie FF MU v Brně na ulici Arna Nováka 1 je umístěn zarámovaný obraz složený z devíti fotografií dosavadních vedoucích katedry. Vpravo od něj je další, se stejně velkými fotografiemi dalších dvou vedoucích katedry z poslední doby. Současně je na něm dostatek místa pro ženy a muže dalších desetiletí. Vstřícně bychom si to mohli vyložit tak, že se předpokládá, že se bude filozofie vyučovat ještě dalších sto let. Již nyní je jisté, že se k úctyhodným mužům v čele katedry přidá první žena, Zdeňka Jastrzemska, která vykonává funkci vedoucí katedry od roku 2012.

Připomenout při výročí 100 let od vzniku Masarykovy univerzity filozofy, kteří stáli od jejího počátku v čele katedry, by bylo možné několika způsoby. Jedním z nich by bylo umístit fotografii vedoucích kateder na sociální síť, napsat vzpomínku či krátký komentář. Je možné, že by se takovému statusu dostalo i několika symbolů zvednutých palců a objevila by se řádka osob, kterým by se to líbilo či nelíbilo. Domnívám se, že podobná instinktivní reakce (zdráhám se zde použít slovo reflexe) by byla zapomenuta za několik hodin. Ti, kterým by se to líbilo, by například od uvedených filozofů neznali ani řádku nebo by netušili, čím se zabývali a jakými životními peripetemi prošli. Proto jsem zvolil pro připomenutí způsob tradiční. Zmíněné filozofy se pokusím připomenout s pomocí jejich textů, materiálů uložených v Archivu MU, dopisů, drobných dokumentů, vzpomínek, myšlenek a naznačím, jak by filozofická témata, kterým věnovali pozornost, mohla spojovat minulost s přítomností. Reálně to znamená, že jsem strávil nějaký čas s texty filozofů, kteří působili na téže instituci, pohybovali se ve stejné budově, na stejné chodbě a v případě Josefa Macháčka i ve stejné místnosti, kde mám nyní pracovnu. Některé z nich si pamatuji osobně, s jinými jsem se seznámil díky jejich textům a archiváliím. Vznikne-li připomenutí v podobě textu, mohl by se ten, kdo se zmiňuje o mužích, stojících posledních sto let postupně v čele katedry filozofie, domnívat, že s minulými stále sdílíme mnohá společná témata. O tato témata a otázky, které se nám zdají společné, se mohli i oni dělit s filozofy své a předcházejících generací, stejně jako my filozofické problémy a otázky sdílíme v jiném kontextu s filozofy současnými a předcházejícími. Vědomí této přirozené kontinuity hutně popisují verše Jana Skácela: „*Je včera, bude dnes a bylo zítra...*“¹ S Janem Skácelelem se občas někteří z našich filozofů generace 60. let setkávali v někdejší Akademické kavárně, hned naproti Filozofické fakultě MU. Pro nás jsou přítomni již jen prostřednictvím textů, archivu a vzpomínek na ně, které nám mohou zprostředkovat ti, pro které je ještě „zítra“. Uvědomění si této přirozené kontinuity, již se po čase staneme součástí i my, bylo prvním z důvodů, proč sestavit text s názvem *Filozofové ve městě*. Postojíme-li před malými portréty prvních vedoucích Katedry filozofie, vzpomeneme-li na Skácelovy verše, rychle by nás mohlo napadnout, že se neodvratně i my staneme byvšími, a proto bychom mohli těm, kteří budou byvší za dalších 100 let a v počátečních úsecích svého života absolvují studium na naší katedře, zanechat krom jiného i připomínku, že pro nás je stále i „včera“, současně víme, že naše „dnes“ bude byvší, a věříme, že rovněž pro ně i „zítra“ bude nějaké „včera“.

Aby však nezůstalo jen u slovní hříčky, jež je variací na přímé a jasné sdělení, které nám na hřbitovech připomíná: „*Co jste vy, byli jsme i my, co jsme my, budete i vy*“, vyplníme toto mezidobí

1 SKÁCEL, Jan. *Co zbylo z anděla*. Praha: Československý spisovatel 1960, s. 31, báseň má název *Dobré věci*.

připomínkami kousků textů a archiválií filozofů, které budeme s určitostí následovat alespoň v jednom rozměru životu. Vybrané ukázky textů, archivních materiálů, jejich komentáře a doplnění nezdůrazňují vždy pouze odborné kurikulum, úctyhodné knihy, které napsali. Primárně nevelebím badatelskou a výukovou činnost. To vše je nezpochybnitelné, dobře doložitelné a poukázali na to mnozí badatelé v oblasti dějin české filozofie (z naší katedry Jiří Gabriel, Helena Pavlincová, Jan Zouhar). Pozornost je zaměřena i na to, co lze nazvat *parva philosophica*, tedy drobnosti, zmínky, poznámky, odlehčené marginálie filozofů, kteří se pomalu stávají neznámými a cizími i pro studenty naší katedry. Součástí vzpomínek se proto může stát i připomenutí neformálních, organizačních součástí akademického života. K nim náležejí vzpomínky na kontakty s kolegy, odkazy na zájmy, sklony, libůstky, žertování a další oddechové činnosti. U některých ze zmíněných filozofů jsou tyto činnosti a zájmy mnohdy nenásilně promíseny s filozofií, filozofickým pohledem na události a své okolí. A od drobných poznámek a postřehů nemusí být daleko k otázkám tzv. kanonickým či velkým. Úctu našim předchůdcům je možné projevit i s příděchem humoru, protože humor a anekdota nás mohou přivést k podobám intelektuálně netriviálního výkonu rozumu. Tuto dimenzi výkonu rozumu, s jehož pomocí můžeme rozšířit schopnost perspektivního vidění ve prospěch přesnější znalosti, vyjádřil pregnančně a v návaznosti na Rabelaise spisovatel Vladislav Vančura: „*Humor není smáti se, ale lépe věděti.*“²

Vděčnou institucí pro získání informací nejrůznějšího typu je archiv. V tomto případě Archiv MU. A v něm jsou uloženy i doklady o drobných vrtoších prvních devíti mužů stojících v čele Filozofického semináře a posléze Katedry filozofie. Německý filozof Odo Marquard jednou s nadsázkou definoval archiv jako to, co vdova/vdovec nespálí z vaší pozůstalosti. Tato definice byla výsledkem hříčky s definicí někdejšího zvyku zvaného *satí*, kterému se konvenčně rozumí jako upálení manželky zemřelého manžela. Marquardova manželka Edeltraut bystře tuto definici upravila: upalování vdov je upalování pozůstalosti zemřelého manžela prostřednictvím jeho manželky. Poznamenám jen, že dnes je bohatá pozůstalost Odo Marquarda a dalších německých filozofů 20. století již bezpečně uložena v krabicích Deutsches Literaturarchiv Marbach. Stejně jako je mnohem skromnější část pozůstalosti pouze některých filozofů z naší devítky uložena v Archivu MU. Díky tomu v ní můžeme listovat. Některé archivní materiály svědčí o malých vrtoších filozofů. Často jsou spjaty i s předměty jako: piano, pohovka, kamna nebo volná jízdenka na dráhu. V textu se podobně jako v každodenním životě a vzpomínkách na něj postupně skládají věci vážné i drobnosti, které je možné označit jako vrtochy, tedy rozmary, choutky, nálady, roudy, chvilkové nápady, výkyvy, tzv. brykule (z fr. *bricole*, uskočení, vzpínání (např. koně), těž potíže, těžkosti, kapric/umíněnost, ale i starosti). Stejně tak se nevyhneme ani zmínce o smrti.

Základní životopisné údaje a alespoň stručný nárys hlavních odborných zájmů všech zmíněných autorů poskytuje *Slovník českých filozofů*, který je dostupný v on-line verzi.³ Proto základní biografické a bibliografické údaje našich devíti filozofů zpravidla neuvádím. První roky Filozofického semináře, ustaveného současně se vznikem univerzity, zachycuje text Jiřího Gabriela s názvem „Brněnský filozofický seminář“.⁴ Další zmínky o díle filozofů, kteří vykonávali funkci vedoucího někdejšího Filozofického semináře i pozdější katedry filozofie (pochopitelně i jejich kolegů), jsou rozesety v textech k dějinám české filozofie, které publikovali především Gabriel, Pavlincová a Zouhar, rovněž jeden z předchozích vedoucích katedry.

2 BLAHYNKA, Milan, VLAŠÍN, Štěpán (eds.). *Řád nové tvorby. Vladislav Vančura*. Praha: Svoboda 1972, s. 75.

3 Slovník je dostupný na adrese: <https://filozofie.phil.muni.cz/vyzkum/publikace/scf/abecedni-seznam>. Vyšel v roce 1998 a hlavní editor i redakční kruh tvoří členové Katedry filozofie. Hlavním editorem byl Jiří Gabriel a redakční kolektiv Josef Krob, Helena Pavlincová a Jan Zouhar. Proto je také slovník dostupný ze stránek naší katedry.

4 GABRIEL, Jiří. Brněnský filozofický seminář. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. B, Řada filozofická. 1993, roč. 42, č. B 40, s. 71–75.

Při výběru materiálů ilustrujících životy a akademické peripetie prvních devíti filozofů v čele katedry jsem využil Archiv MU. Jednalo se především o části označené AMU, fond A 1, A 2 Filozofická fakulta, AMU, fond B 13, Vladimír Hoppe, AMU, fond B 67, Josef Tvrdý. V textu pak budu pouze odkazovat na příslušné základní umístění v archivu a pak již jen na jednotlivé materiály (např. dopisy), které jsou v příslušných složkách AMU dobře dohledatelné. Pro označení Filozofické fakulty Masarykovy univerzity používám v textu zkratku FF MU, pro Filozofickou fakultu Komenského univerzity v Bratislavě FF KU a pro Filozofickou fakultu Karlovy univerzity FF UK. V citacích dopisů, dokumentů, záznamů ze schůzí a dalších materiálů uložených v AMU ponechávám původní a jazykově neupravenou podobu. Některé zde použité výrazy již neodpovídají současnému pravopisu. Proto se v citacích archivních materiálů vyskytují tvary „filosofie“, „filosofický“ a podobně.

Do textu jsou rovněž vloženy dvě osobní písemné vzpomínky někdejších studentů katedry filozofie, nyní profesorů filozofie Pavla Barši a Břetislava Horyny. Požádal jsem je, zda by pro účel této vzpomínkové knihy napsali krátkou reflexi, v níž by z osobního pohledu někdejších aktivních účastníků připomněli činnost a atmosféru filozofického kroužku, který na katedře dlouhá léta vedl Josef Macháček. Oba byli natolik laskaví, že mé prosbě vyhověli. Oběma jim chci zde za to poděkovat. Také v případě jejich vzpomínek jsem ponechal slovo „filozofie“ v podobě „filosofie“ a do podoby jejich textů jsem nikterak nezasahoval.

Jistě si povšimnete, že fotografie tabla s portréty filozofů nemá profesionální kvalitu. Díky tomu, že nenápadně zachycuje symbolicky a zcela náhodně odraz současné vedoucí katedry, jsem zvolil právě tuto verzi, nikoli verzi dokonalé reprodukce. Autorem pomalu mizejících barevných a již neúplných portrétů filozofů, z nichž ale stále zbývají hlavní identifikační znaky a rysy, je kolega Ivo Pezlar, poděkování náleží i jemu.

Těsně před odevzdáním rukopisu dorazila na katedru smutná zpráva o náhlé smrti filozofa Jiřího Gabriela (1930–2020). Jiří Gabriel byl a zůstává nepominutelnou osobností naší katedry. Náleží mezi *Filozofy ve městě*. S úctou připisuji tuto knihu i jeho památce.

V Brně, Marbachu a na Potštejně
v průběhu roku 2020